

کول‌برهای دبستانی!

زهرا صنعتگران

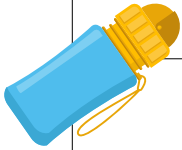
دبستان دولتی شهید افشاریان منطقه ۹ تهران - در نزدیکی میدان آزادی - دو سال است به صورت جدی برنامه «سبک‌سازی کوله‌پشتی دانش‌آموزان» را محور اصلی برنامه‌های اجرایی - مدیریتی خود قرار داده و با همکاری اولیا - مربیان توانسته است یک تا دو کیلو از وزن کوله‌پشتی دانش‌آموزان را کاهش دهد. در این گزارش به چند و چون اجرای این طرح، برنامه‌ها، موانع و راهکارهای پیشنهادی مدیر و دبیران این مدرسه خواهیم پرداخت.

از «عارض شدن بیماری قادر به کشف درمان و راه‌حل آن خواهند بود. در بهترین حالت، چند روز بعد پس از مراجعه ما می‌توانند درد را درمان کنند؛ و همین چند روز - یا حتی چند سال - یعنی مدتی به خود پیچیدن! ولی آیا شما واقعا حاضرید این همه دانش‌آموز، این همه دختر، این همه پسر، با این همه لیخندها و سرخوشی‌های کودکانه‌شان، ۴۰ سال بعد، حتی برای چند ساعت، درد در بدنشان بیچند تا جایی که مرگ خود را آرزو کنند؟ فاجعه کیف‌های سنگین همین است، اگر کسی جدی‌اش بگیرد!

پس از مدتی برای گوش تکراری می‌شوند؛ و یک جور حس «آره خب، بده، ولی کاریش همیشه کرد» را به مخاطب القا می‌کنند. حتما عکس ریه‌های نابود شده پشت جعبه سیگار را دیده‌اید؛ و جمله معروف سیگاری‌ها که: «حالا بیشتر زنده باشم که چی؟» اما فقط کافی است سری به بیمارستان‌ها و کلینیک‌ها بزنید تا پیام مشترک تمام کسانی که درد می‌کشند به گوشتان برسد: حاضرم دیگه زنده نباشم فقط این درد لعنتی تموم شه! یا؛ پس این دکترا چه غلطی می‌کنند؟ بله پزشکان در بهترین حالت «بعد

پنج زنگ و پنج کلاس، کلاس‌های تقویتی، کتاب‌های حل تمرین، جامدادی، تغذیه، لوازم ساخت کاردستی، کیف پول، قمقمه، چتر و... و... یک بچه ۸، ۷ یا ۱۰ ساله! این کارمندان کج و کوله نسل بعد همین بچه‌هایی هستند که امروز از داشتن چند مدل دفتر صدف‌برگ و خمیربازی و ظرف غذا و... ذوق می‌کنند. اما دور از تصور نیست که ۴۰ سال دیگر همین دانش‌آموزان در پس تبلیغات تلویزیونی به دنبال کمربند و محافظ گردن و پستی‌ها بروند. یکی از ایرادهای «زیادی هشدار دادن» این است که، هشدارها

اقدام اول (قدم به قدم تا کم شدن وزن کوله‌پشتی‌ها)

یک کتاب (قرآن) برای مدرسه در فایل، و یک کتاب برای تمرین در خانه داشت.

در مدرسه ما به علت تعدد طبقات، دانش‌آموزان فرصت رسیدن مثلاً از

قدم پنجم

طبقه سوم به حیاط، ایستادن در صف بوفه و... فقط در ۱۵ دقیقه! را نداشتند و چون همیشه مقمه‌ها و ظروف غذای سنگین بچه‌ها حجم کوله‌پشتی‌های آن‌ها را زیاد می‌کرد مدیریت بوفه به شیوه‌ای نو، برنامه تغذیه‌ای را، با هزینه‌ای کم و نیز قرار دادن آب‌سردکن در هر طبقه، اجرا کرد و این هم یکی دیگر از اقدامات مدرسه برای رفاه حال دانش‌آموزان بود.

قدم ششم

در مرحله بعد طراحی کیف با اصول ارگونومی پیشنهادی بود که توسط همکاران ارائه شد. ما نیز با همراهی یک پزشک ارتوپد و یک خیاط توانستیم کیف‌هایی سبک و کارآمد طراحی کنیم تا آسیب قامتی کمتری بر شانه و ستون فقرات دانش‌آموز وارد شود.

سه بخش بهار، زمستان و پاییز تقسیم شدند. نتیجه این شد که سه کتاب بهار، زمستانه و پاییزه به دانش‌آموزان تحویل داده شد. به عبارت دیگر، آن‌ها دیگر نیازی به آوردن تمام کتاب‌های هر پنج زنگ، در هر پنج روز هفته نداشتند؛ و در تمام روزهای فصل پاییز فقط یکی از آن ۳ کتاب متناسب با فصل را به همراه خود می‌آوردند.

یکی دیگر از عوامل سنگین شدن کوله‌پشتی بچه‌ها وجود چند دفتر و

قدم سوم

کتاب کار اضافی در کیف‌ها بود. با توجه به فراهم بودن صدها کتاب کار اهدایی در کتابخانه مدرسه؛ و با توجه به تجربه چندین ساله معلمان، بنا شد طرح سؤال بر عهده خود معلم باشد. پس ما با تعبیه چند برگ کاغذ در انتهای هر فصل (در کتاب‌های سه‌گانه) **دفتر و کتاب کار را از کوله‌پشتی دانش‌آموزان حذف کردیم.** تمرین‌های اضافی در برگه به دانش‌آموزان تحویل داده می‌شد و آن‌ها باید تکالیف را در برگه تحویل معلم می‌دادند. به عبارتی؛ مشق‌های نوشته شده تاریخ مصرف داشتند و نیازی نبود مدام آن برگه‌های سیاه بی‌فایده، تا مدت‌ها، در دفترهایی صدبرگ روی کول دانش‌آموز حمل بشوند. محل نوشتن نکات ضروری نیز در برگه‌های اضافی خود کتاب بود.

قدم چهارم

ما پس از مدتی توانستیم با چند تلفن و هماهنگی با افراد مختلف در داخل هر کلاس و یا (اگر کلاس‌ها فضای کافی نداشتند) در داخل راهروی مدرسه به **هر دانش‌آموز یک فایل اختصاص بدهیم.** وسیله‌هایی چون مدارنگی، ابزار ساخت کاردستی، برگه اضافه، کتاب قرآن و بخش لغت‌نامه کتاب فارسی بچه‌ها در همان فایل‌هایشان در مدرسه می‌ماند. جالب اینکه با همکاری اولیا، در سال دوم، کتاب‌های قرآن بچه‌های سال بالایی را جمع کردیم و از آن پس هر دانش‌آموز

در این بخش سرکار خانم مرادی، مدیر دبستان دولتی دخترانه افشاریان به توضیح انگیزه‌ها و مراحل اجرای برنامه خود می‌پردازد.

قدم اول

پس از مشاهده شیوع آسیب‌های ساختار قامتی در دانش‌آموزان تصمیم گرفتیم با برنامه‌ای مدون و چندساله در هر چه کمتر کردن وزن کوله‌پشتی‌های آن‌ها سهیم شوم. همراه کردن معلمان و اولیا؛ و تجمیع آرای آن‌ها اولین و مهم‌ترین کار بود. نمی‌خواستیم به تنهایی طرح را چیده و به دیگران ابلاغ کنم. احساس می‌کردم شرط همراه کردن معلمان با خودم «از آن خود کردن» این طرح، برای هر کدامشان است. به‌علاوه ترجیح‌م این بود که به جای یک کار کوتاه‌مدت و نمایشی ساختاری مستحکم را بنا کنم تا حتی در صورت تغییر مدیریت و معلمان مدرسه - به اصول بنیادین این برنامه آسیبی چندانی وارد نشود.

قدم دوم

تقسیم کردن بخش‌های کتاب درسی دومین راهکار ما بود. با توجه به تجربه معلمان، دانش‌آموز باید از ابتدای سال، درسی را که قرار است در اردیبهشت، یعنی هفت ماه دیگر، بخواند از همین حالا به همراه خود می‌آورد، این بود که با هزینه خود مدرسه، کتاب‌های ریاضی و علوم سال اولی‌ها را به چند بخش تقسیم کردیم و به‌صورت منگنه شده تحویل اولیا دادیم.

از سال دوم نیز چهار درس فارسی، نگارش، علوم و مطالعات اجتماعی به

اقدام دوم (بررسی محاسن و معایب طرح از دیدگاه معلمان)

محاسن

حق دوست: در یک مدرسه ابتدایی ۵ زنگ و احتمالاً ۵ درس در طرح کاری هر معلم تعبیه می‌شود. پس از سال‌ها تدریس به‌عنوان یک معلم می‌توانم این اطمینان را بدهم که اجرایی شدن این «طرح درس‌های بدون انعطاف» لاقلاً در دبستان غیرممکن است. دانش‌آموز در هر روز ۵ کتاب و دفتر، به اضافه کتاب کار را به همراه خودش می‌آورد. اما ما نهایتاً به ۲ الی ۳ درس خواهیم رسید. تجمیع کتاب‌ها - جدای از سبک‌تر کردن کیف دانش‌آموزان - به من معلم این امکان و آزادی عمل را می‌دهد تا هر روز براساس نیاز کلاس، روی همان درسی که در آن عقب مانده‌ام و یا درسی که مشخصاً در آن روز بچه‌ها آمادگی بیشتری برای پذیرشش دارند کار کنم. مثلاً اگر امروز اتفاقی شیشه کلاس شکسته می‌توانم بگویم بچه‌ها بخش علومشان را باز کرده و با هم درباره نیروها صحبت کنیم.

فاضلی: من شاغل هستم و به‌عنوان یک مادر، یکی از بزرگ‌ترین نگرانی‌هایم این است که فرزندم چیزی را فراموش نکرده باشد و نسبت به هم‌کلاسی‌هایش عقب نماند. ما مادرانی که سر کار می‌رویم نمی‌توانیم در صورت جا ماندن مثلاً کتاب علوم فرزندمان دم در مدرسه برویم و دفتر یا کتاب او را تحویل سربایدار بدهیم. اما حالا با تجمیع کتاب و دفترها، دانش‌آموز فقط باید یک کتاب همراه ببرد. وسایل کارهای عملی‌اش هم در فایل خودش در مدرسه حاضر و آماده است. از طرفی با اجرای این برنامه بچه‌ها به‌صورت عملی امانت‌داری و مسئولیت‌پذیری را یاد می‌گیرند. مثلاً علی‌رغم اینکه کلید همه

این ۲۶۰ دانش‌آموز روی فایل‌هایشان می‌ماند خوشبختانه تا امروز با شیطنتی که منجر به گم شدن وسایل بچه‌ها بشود روبه‌رو نشدیم. گویی همه به‌صورت ناخودآگاه می‌دانستند اگر دست به فایل دیگری بزنند امنیت فایل خودشان هم به خطر خواهد افتاد؛ و یا اینکه خودشان به این نتیجه رسیده‌اند که اگر شیء گران‌قیمت دارند نباید آن را به مدرسه بیاورند.

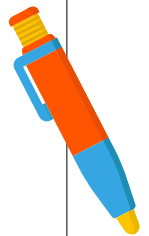
حسینی: به دلیل حذف دفتر و کتاب کار، و به دلیل اینکه مدرسه مشخصاً یک برنامه خاص را پی گرفته بود، ما معلمان در همه فعالیت‌هایمان موظف شدیم سنگین نشدن کوله‌پشتی دانش‌آموز را در نظر داشته باشیم. به همین علت ناخودآگاه مجبور به استفاده از شیوه‌ها و آموزش‌های جدید و خلاقانه‌ای برای پیشبرد کارمان می‌شدیم. مثلاً بچه‌ها تکالیفشان را روی کارت می‌نوشتند و ما در کلاس با همان کارت‌ها چند نوع بازی می‌کردیم. در کلاس‌های ضمن خدمت شیوه‌های نوین زیادی را به معلمان آموزش می‌دهند؛ اما متأسفانه به دلیل کنار نرفتن عادات قدیمی، زمان به اجرا درآوردن آن‌ها را پیدا نخواهیم کرد. اجرای این برنامه یک زمان مضاعف در اختیار من معلم گذاشت تا بتوانم با حذف زوائد و استفاده از امکانات موجود، بدون اضافه کردن بار اضافی بر دوش دانش‌آموز، فضای کلاس را تبدیل به فضای پویاتری بکنم. در کلاس من خود بچه‌ها ایده می‌دهند. با هم ایده‌ها را اجرایی می‌کنیم و با هم به بن‌بست می‌خوریم و برای رفع نواقص با هم فکر می‌کنیم. اینکه دانش‌آموزان کلاس من امکان آزمون و خطا دارند بیشتر در طرح

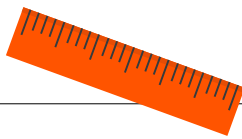
سهیمشان می‌کند و کمتر نسبت به آن واکنش دفعی نشان می‌دهند.

معایب

حق دوست: در ابتدای امر بچه‌ها کلیدها را با خود می‌بردند و در صورت گم شدن کلید تمرکزشان از دست می‌رفت. به‌علاوه گاهی از طرف اولیا این نقد وارد می‌شد که چرا یک قسمت کتاب (مثلاً فصل بهار) که تمام می‌شود آن را به‌طور کامل کنار می‌گذاریم؟ در سال دوم اجرای طرح، مدرسه در مورد کلیدها ریسک کرد و قرار شد هیچ کس کلیدش را از روی کمد بر ندارد. خوشبختانه این ریسک مثبت بود؛ اما درباره امتحان گرفتن هنوز نتوانستیم خیلی از اولیا را توجیه کنیم تا بدانند قرار نیست دانش‌آموز پس از یادگیری، تمرین و تثبیت مدام وقتش را برای حفظ طوطی‌وار یک مطلب بگذارد. خیلی از اولیا نمی‌پذیرند در سیستم توصیفی، «کتاب» ادامه یک مبحث را در سال بعد یادآوری می‌کند و حتی بخشی از کتاب سال بعد به یادآوری مباحث سال‌های پیش می‌پردازد. به عبارت دیگر والدین ترجیح می‌دهند دانش‌آموز به جای «تثبیت» مدام، قسمت «تمرین» را تکرار کند؛ و گاهی شیوه‌های جدید را نمی‌پذیرند.

فاضلی: در سال اول اجرای طرح «سیاه و سفید بودن جلد کتاب‌ها» و «سیمی نشدنشان به همدیگر» مشکلات زیادی پیش آورد. مثلاً دانش‌آموز اشتباهی بخش دوم کتاب ریاضی‌اش را به جای بخش سوم می‌آورد! یا جلد ریاضی و فارسی تقریباً شبیه و همرنگ هم (سیاه و سفید) بودند و کتاب یکی با کتاب دوستش اشتباهی می‌شد. یا بخشی از کتاب‌ها گم

می شدند. در چنین شرایطی برای خانواده امکان اینکه برود مغازه و بگوید مثلاً صفحه ۳۰-۵۰ فلان کتاب را می‌خواهم وجود نداشت! البته در سال دوم با سیمی کردن خرده بخش‌های هر پنج کتاب و تبدیل شدنشان به «یک کتاب جامع مختص هر فصل» این نواقص تا حدودی برطرف شد.

را با هم بیاورند. صرفاً به این دلیل که ۱۰ صفحه از کتاب ریاضی فصل گذشته باقی مانده؛ اما هر طرحی نواقصی دارد و خوبی عملکرد مدرسه ما در این است که پله به پله و به‌صورت مستقیم با مشکلات برخورد می‌کنیم و برای رفعشان برنامه‌های جدیدی می‌ریزیم.

اقدام سوم: تدارک کوله‌پشتی و بوفه استاندارد

خانم رحمان‌زاده - مربی بهداشت - درباره کوله‌پشتی‌های جدید بچه‌ها می‌گوید: این کوله‌ها زیر نظر یک دکتر ارتوپد طراحی شده‌اند. پشت کوله میله‌ای آلومینیومی (به لحاظ سبک بودن) قرار دارد. این میله از قوز کردن دانش‌آموزان و خمیدگی کیف جلوگیری می‌کند. به‌علاوه این میله قابلیت خارج کردن از کیف و شست‌وشو را نیز دارد. مشابه کوله‌پشتی‌های کوهنوردی، کوله‌های طراحی شده توسط مدرسه ما یک کمربند دارند و یک کلاه ضدآب. هدف از قرار دادن کلاه، بی‌نیاز کردن دانش‌آموز از حمل چتر در مواقع بارندگی است. طراحی کوله‌پشتی سبک - در جشنواره اقدام‌پژوهی - کسب مقام دوم استانی را برای ما به همراه داشت. و اما در مورد بوفه: از آنجا که مدارس دولتی ساعت

خاص تغذیه همگانی ندارند و مدرسه ما به سبک ساختمان‌های مسکونی (طبقه طبقه) ساخته شده است، محدودیت زمانی در زنگ تفریح به شدت قابل مشاهده بود. دانش‌آموزان تا از طبقه سوم به اول برسند زنگ تفریح تمام می‌شد. نه فرصت شستن دست‌هایشان را پیدا می‌کردند و نه ایستادن سر صف. پس از اجرای طرح سبک‌سازی کیف؛ و حذف ظرف غذا و قمقمه، بوفه مدرسه هر روز در یک زنگ تفریح غذای گرم و در زنگ تفریح بعد میوه سرو می‌کرد. با این شیوه جدید دانش‌آموزان به لحاظ روانی این آرامش را داشتند که هر گاه به حیاط برسند غذایشان آماده روی میز است. خیلی از اولیا نیز دانش‌آموزان بی‌بضاعت را حمایت کردند. در چنین وضعی حتی والدینی که فرزندانشان به دلیل حساسیت

یا بیماری خاصی نمی‌توانستند از غذاهای بوفه استفاده کنند مطابق با برنامه هفتگی، خودشان همان غذا را تهیه کرده و به مدرسه تحویل می‌دادند. این هماهنگی باعث حذف تغذیه‌های مضر چون کیک و ساندویس و... در مدرسه ما شد. به‌علاوه حالا امکان اینکه یک دانش‌آموز فرضاً هر دو زنگ تفریح ماکارونی یا بستنی بگیرد کم شده بود و از این لحاظ خانواده‌ها نیز راضی‌تر بودند. البته همیشه مقاومت‌هایی هم شکل می‌گیرد. حتی کتمان نمی‌کنم ممکن است به دلیل مقاومت والدین گاهی دانش‌آموزان احساس نابرابری کنند؛ اما امسال تنها ۶۰ نفر از ۲۶۰ نفر مدرسه به طرح بوفه نپیوستند و امید است در سال‌های آینده بتوانیم با ارائه راهکارهای جدید (مثلاً هفتگی کردن اعتبار کارت و سبک‌تر کردن هزینه‌ها) همان محدود والدین را نیز با خود همراه کنیم.

اقدام چهارم: نقش معاون و مدیریت هزینه‌ها

در این بخش خانم درخشان معاون پرورشی و خانم شعبانی معاون آموزشی مدرسه از شیوه نظارت بر برنامه؛ و از اعداد و ارقام پیش روی می‌گویند. به نظر این دو معاون تداوم و ماندگاری طرح بدون بررسی و تجزیه و تحلیل مداوم چالش‌ها

و نیازهای آن امکان‌پذیر نخواهد بود. آن‌ها به نوبه خود چه در صف و چه سر کلاس‌ها «هر روز» سنگین نبودن کیف دانش‌آموزان را بررسی می‌کردند. به‌علاوه پس از اجرایی شدن طرح بوفه، بررسی کیفیت غذا و بررسی مشکلات پیش روی دانش‌آموزان (مثلاً ریختن غذا به هنگام

راه رفتن و...) نیز به عهده معاونین بود. آن‌ها در جهت رفع این مشکلات پیشنهاد قرار دادن نیمکت و سایه‌بان در حیاط را به مدیر ارائه دادند. به گفته معاونین طرح تفکیک کتاب‌های درسی در سال اول هزینه‌ای حدود ۲۵۰۰۰۰۰ تومان برای مدرسه در بر داشت؛ اما در سال دوم هر کدام از خانواده‌ها با پرداخت ۱۴۰۰۰ تومان هزینه تفکیک و سیمی شدن کتاب فرزندانشان را تقبل کردند. خرید کوله‌پشتی و دریافت کارت تغذیه اجباری نبود با این حال ۱۵۰ نفر از والدین (از ۲۶۰ نفر) به‌صورت خودجوش با این طرح همراه شدند. هزینه تمام شده طراحی و ساخت هر کوله‌پشتی حدوداً ۷۰۰۰۰ تومان در می‌آمد. دریافت کارت تغذیه نیز در ازای پرداخت ماهیانه ۵۰۰۰۰ تومان (روزانه یک وعده غذا + میوه) امکان‌پذیر بود.

